

СТИЛІСТИЧНА КОНВЕРГЕНЦІЯ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ: ПРАГМАТИЧНИЙ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Статтю присвячено дослідженню типів стилістичної конвергенції у прозових і поетичних текстах британських і американських письменників. Особливу увагу приділено конвергенції у детективних і науково-фантастичних творах сучасних авторів. Основними типами конвергенції у прозі є тропеїчно-фонетична та тропеїчно-синтаксична. Визначено, що конвергенції надають прозі поетичності, а їх компоненти найчастіше мають концептуальний характер. Розглянуто особливості передачі конвергенції у перекладі поезії.

Актуалізація мовних одиниць у тексті є одним із засобів, за допомогою яких письменник намагається привернути увагу читача до певного фрагменту, події, думки, передати і підсилити важливу естетичну і прагматичну інформацію. Поняття актуалізації (або висування) у західній лінгвістиці передається лексемою *foregrounding*. Це поняття було запропоновано Я. Мукаржовським, який вважав, що функцією поетичної мови є максимальна актуалізація висловлення [1]. Під актуалізацією, або висуванням, розуміють "такі способи організації тексту, які фокусують увагу читача на певних елементах повідомлення і встановлюють семантично релевантні відносини між елементами одного або частіше різних рівнів" [2: 99].

До головних прийомів актуалізації відносять ефект ошуканого очікування (термін Р. Якобсона), зчеплення (С. Левін), стилістичну конвергенцію (М. Ріффатер). З цих трьох прийомів найбільш виразним і, водночас, на наш погляд, менш дослідженим є стилістична конвергенція.

Мета нашої роботи – виявити типи стилістичної конвергенції у прозових і поетичних текстах залежно від компонентів цього прийому, визначити прагматичні та концептуальні аспекти конвергенції. М. Ріффатер характеризує стилістичну конвергенцію як накопичення різних стилістичних засобів, які надають експресивності висловленню [3:70-71].

Компонентами стилістичної конвергенції найчастіше можуть бути тропи, фоностилїстичні та синтаксичні засоби. Однією з особливостей функціонування стилістичних конвергенцій (надалі СК) є використання цього прийому на початку або в кінці тексту, у так званих сильних позиціях. Оповідання американської письменниці Кейт Шопен "Two Summers and Two Souls" включає СК у перших абзацах: *It was in the country, where she lived, and where her soul and senses were slowly unfolding, like the petals of some white and fragrant blossom.* (У цьому прикладі, як і в інших фрагментах, ми наводимо лише центральну частину СК). Наведений фрагмент являє собою зразок **тропеїчно-фонетичної** СК, оскільки містить порівняння, розгорнуту метафору та алітерацію. Письменниця підкреслює важливість зв'язку духовності людини з природою, і у цьому випадку можна говорити про концептуальний характер метафори: ДУША – ЦЕ КВІТКА.

У першому абзаці відомого оповідання британського поета і прозаїка Ділана Томаса "The Dress" туман описується як людина, як мати: *But the mist was a mother to him, putting a coat around his shoulders... The mist made him warm; he had the food and the drink of the mist on his lips; and he smiled through her mantle like a cat.* Цей фрагмент, як і весь великий абзац, є зразком тропеїчно-фонетичної СК – Томас використовує розгорнуту метафору, порівняння, алітерацію. СК створює тут важливий прагматичний ефект – природа (туман) не лише рятує людину від переслідувачів, але й турбується про нього, як мати – годує, одягає, доглядає. Концептуальний характер метафори у наведеному СК реалізується протягом твору: ПРИРОДА – ЖІНКА (МАТИ). Алітерація, 10-разовий повтор звуку [m] є особливо важливим, оскільки алітерація є компонентом антропоморфної метафори *mist-mother*, ефект якої підсилюється звуковою анафорою.

Варто зауважити, що СК переважно зустрічаються в авторській оповіді, причому у творах, де діалогічність зведена до мінімуму, як у маленькому оповіданні К. Шопен "The Night Came Slowly". Це оповідання включає 2 СК: на початку і в середині тексту. Перша СК є **синтаксично-тропеїчною**, оскільки містить перелік, паралельні конструкції, антитезу та антропоморфне порівняння: *I am losing my interest in human beings, in the significance of their lives and their actions. Someone has said it is better to study one man than ten books. I want neither books nor men; they make me suffer. Can one of them talk to me like the night – the Summer night? Like the stars or the caressing wind?*

Як і в оповіданні Томаса, у творі Шопен актуалізується семантично і прагматично близька концептуальна метафора ПРИРОДА – ЦЕ ЛЮДИНА. Більше того, письменниця підкреслює перевагу природи над людиною, споконвічну мудрість природи. Особливо ця ідея відображена у другій СК – **тропеїчно-фонетичній**: *The katydids began their slumber song. How wise they are! They do not chatter like people. They tell me only: "sleep! sleep! sleep!".* Непряма ономатопея підсилює прагматичний ефект антропоморфних метафор і порівнянь.

Стилістична конвергенція більш притаманна поетичній прозі, про що ми детально писали у своїй роботі про поетичність прози Шопен і Томаса [4]. Водночас, як показало наше дослідження, науково-фантастичні та детективні твори також можуть містити СК, переважно тропеїчно-синтаксичного типу. Зокрема, романи і оповідання Агати Крісті та Рея Бредбері, романи сучасних авторів Сіднея Шелдона і Фредеріка Форсайта включають стилістичні конвергенції.

У романі А. Крісті "The Clocks" СК використовується для опису книжкового магазину і директора цього магазину, який розгубився і не міг навести лад у приміщенні: *Inside, it was clear that the books owned the shop rather than the other way about. [...] He had the air of one who has given up an unequal struggle. He had attempted to master the books, but the books had obviously succeeded in mastering him. He was a kind of King Canute of the book world, retreating before the advancing book tide.* Розгорнута антропоморфна метафора взаємодії із зворотним паралелізмом. СК доповнюється історичною алюзією. Тут метафора має дещо парадоксальний характер – книги стають володарями людей. Водночас, **парадокс є іронічним**, оскільки володар магазину став безпомічним. Цей епізод не є центральним у романі, але іронічний ефект є значним.

Фредерік Форсайт – відомий сучасний письменник, автор популярних політичних трилерів. Його оповідання, на відміну від романів, є більш поетичними. Оповідання "No Comebacks" – сумна і трагічна історія кохання з парадоксальною кінцівкою. У середині тексту СК відображає саме тему кохання. Основні компоненти СК – синтаксичні повтори та градація. Центральна частина СК – висловлення головної героїні місіс Самерс, кохання якої домагається багатий плейбой Сандерсон: *"Women live to be loved and adore to be adored. They desire to be desired, but more than all these to get her a woman needs to be needed"*. Це висловлення є певною мірою парадоксальним і водночас блискучим сучасним афоризмом, яке відображає ставлення жінок до кохання.

Романи сучасного американського письменника Сідні Шелдона відзначаються цікавим сюжетом і використанням історичних та літературних алюзій. Один з останніх романів Шелдона "Are You Afraid of the Dark" містить СК у першій частині твору, яка базується на інтертекстуальній алюзії, що стає основою для розгорнутої метафори, та синтаксичних повторів: *When Kelly was very young, a kind boarder had read to her Alice's Adventures in Wonderland, and Kelly was fascinated by the way Alice escaped into a magic rabbit hole. That's what I need, Kelly thought, a way to escape. I can't spend the rest of my life scrubbing toilets and mopping floors and cleaning up after many strangers.*

And one day Kelly found her magic rabbit hole. It was her imagination which would take her anywhere she wanted to go.

Таку СК можна охарактеризувати як **алюзивно-тропеїчну**, оскільки повтори (перелік) відіграють допоміжну роль. Інтертекстуальна метафора є досить парадоксальною і несподіваною, оскільки падіння у кролячу нору зіставляється із втечею від повсякденної, нудної роботи, буденного життя.

Присутність алюзій у СК надає їм не лише багатозначності, але й поетичності. Оповідання і романи видатного американського письменника Рея Бредбері містять багато літературних алюзій, які є компонентами конвергенції.

Це стосується оповідань "There Will Come Soft Rains", "And the Moon Be Still As Bright", "The Exiles" та низки інших. В оповіданні "The Exiles" видатні письменники минулого По, Діккенс, Бірс є вигнанцями з планети Земля і спостерігають з іншої планети. Тут СК має алюзивно-тропеїчний характер, але синтаксичні повтори також є важливими: *"I am a frightened and an angry man. I am a god, Mr Lickens, even as you are a god, even as we all are gods, and our inventions – our people, if you wish – have not only been threatened, but banished and burned, torn up and censored, ruined and done away with. The worlds we created are falling into ruin. Even gods must fight!"*.

Стилістична конвергенція особливою мірою притаманна поетичному жанру. Оскільки поетична функція є провідною у поезії і передбачає наявність виразових засобів, саме СК з її концентрацією виразових засобів, їх взаємодією дозволяє виділити важливі фрагменти текстів. Такі фрагменти становлять також перекладознавчий інтерес. На думку вчених, саме фрагменти текстів СК являють собою найбільше розходження між оригіналом і перекладом, тобто СК є одним із складних аспектів перекладу [2: 102].

Матеріалом для дослідження перекладацького аспекту СК ми обрали твори американських поетес Сари Тіздейл та Еллі Уїлкоккс, які маловідомі в Україні і майже не перекладались.

Поетичні тексти С. Тіздейл багаті на тропи, є дуже емоційними і ліричними. Вони певною мірою близькі до поезії А. Ахматової. Вірш "Let It Be Forgotten" містить порівняння, метафору та синтаксичні повтори – анафору та паралельні конструкції, тобто є прикладом тропеїчно-синтаксичної СК. Перша строфа поезії особливо насичена образністю:

Let it be forgotten, as a flower is forgotten;
Forgotten as a fire that once was singing gold;
Let it be forgotten for ever and ever,
Time is a kind friend, he will make us old.

У перекладі Тетяни Родіонової передані порівняння, метафори, у т. ч. концептуальний аспект метафори часу, а також повністю відтворені синтаксичні повтори:

Забудь усе, як забувають квіти,
Як забувають, що співала ватра золота,
Забудь усе на віки вічні,
Час – добрий друг – дарує нам літа.

В оригіналі порівняння взаємодіють з алітерацією – 6-разовим повтором звуку [f] у семантично важливих словах *fire, flower, forgotten*. У перекладі цей повтор не такий очевидний і компенсується звуками [з], [с]. Проте, на нашу думку останній рядок строфи, що містить розгорнуту метафору, яку можна охарактеризувати як концептуальну метафору ЧАС–ЛЮДИНА, у перекладі дещо спрощений. Тіздейл використовує метафоричну антитезу *friend-will make us old*, яка сприймається як парадокс. У перекладі варто підсилити другу частину антитези:

Час – добрий друг – дарує старість нам.

Інший вірш С. Тіздейл відзначається емоційністю і мелодійністю, містить також тропеічно-синтаксичну СК:

I would live in your love as the sea-grasses live in the sea,
I would empty my soul of the dreams that have gathered in me...

Поезія відзначається високою концентрацією образності – сполученням метафор і порівнянь, а також синтаксичними повторами – анафорою та паралелізмом.

У перекладі студентка 4 курсу Тетяна Родіонова повністю відтворила компоненти СК з мінімальними лексичними замінами, лише із зміною поетичного розміру – заміною анапесту в оригіналі на сполучення ямбу з анапестом:

Я житиму в твоїй любові, як водорості у морській воді,
Я звільню свою душу від мрій, що живуть у мені.

У дуже емоційному і гіркому вірші Елми Уїлкоккс "Solitude" основну роль відіграють паралельні конструкції та антитеза, що базується на антонімічності дієслів (*laugh-weep, rejoice-give*). Така СК, що охоплює всі три строфи, може бути охарактеризована як **лексико-синтаксична**, а тропи відіграють допоміжну роль:

Laugh, and the world laughs with you;
Weep, and you weep alone [...].

У перекладі антитеза та паралельні конструкції можна відтворити без особливих змін:

Смієшся, тобі посміхається світ;
Плачеш, нікого з тобою.

Проте конвергенції, де головну роль відіграють метафори і метаморфози, особливо з біоморфною семантикою, що взаємодіють із синтаксичними виразовими засобами, у перекладі можуть зазнати певних змін. Це відбувається, якщо перекладач намагається передати, передусім, складну образність оригіналу. У ліричній поезії С. Тіздейл "Moods" авторка ототожнює себе і коханого з природою, себе – з дощем, а коханого – з полем і землею. Перекладач Юлія Якимчук майстерно і точно відтворила метафоричну образність, але не передала повністю анафору і паралелізм.

Moods
I am the still rain falling,
Too tired for singing mirth –
Oh, be the green fields calling,
Oh, be for me the earth!

Варіації

Я – злива безшумна, що тихо спадає
І вже не співає веселі пісні,
Стань полем для мене зеленим, чи гаєм,
О, будь для мене землею завжди!

Якщо в оригіналі у наведеній першій строфі актуалізується тропеічно-синтаксична СК, то у перекладі – в основному тропеічно-фонетична. Ю. Якимчук підсилила ефект алітерації повтором звуків [з] та [л]. На наш погляд, анафору і паралелізм теж можна відтворити у 3 та 4 рядках; повторивши анафоричне дієслово *Будь*:

Будь полем для мене зеленим, чи гаєм,
О, будь для мене землею завжди!

Ми навели лише декілька прикладів передачі СК оригіналу молодими перекладачами американської поезії. Дослідження є перспективним і може бути продовжено на прикладі передачі ідіостилю одного автора у перекладі.

Загалом, як показало дослідження, стилістичні конвергенції як у прозових, так і у поетичних текстах мають концептуальний характер: ПРИРОДА-ЛЮДИНА (Томас, Шопен); ЛЮДИНА-ПРИРОДА

(Тіздейл). У прозовому тексті СК надають тексту експресивності та поетичності, нерідко такі фрагменти або оповідання є зразками поетичної прози. У наведених прикладах переважали тропеїчно-фонетичні (Томас) та тропеїчно-синтаксичні СК, а у поезії Тіздейл – тропеїчно-синтаксичні СК, оскільки конвергенції включають взаємодію кількох стилістичних засобів, значний ефект таких фрагментів створюється завдяки **синергії**. Синергія – це комбінований вплив кількох чинників, дія яких істотно переважає ефект кожного окремого складника [5: 647]. Саме завдяки цьому прагматичний ефект є дуже значним в описі природи, емоцій, людських стосунків.

Така синергія спостерігається у СК у творах А. Крісті (метафори + синтаксичні засоби), С. Шелдона та Р. Бредбері (метафори + алюзії + синтаксичні засоби).

Дослідження конвергенції може бути продовжено на прикладі творчості інших письменників, так і у публіцистичних текстах. Інтерес становить визначення подібностей та відмінностей СК у прозі та поезії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мукаржовский Я. Литературный и поэтический язык / Я. Мукаржовский // Пражский лингвистический кружок : [сборник статей]. – М. : Прогресс, 1967. – С.406–431.
2. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык / И. В. Арнольд. – М. : Флинта : Наука, 2004. – 384 с.
3. Риффатер М. Критерии стилистического анализа / М. Риффатер // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1980. – Вып. IX. Лингвистилистика. – С.69–97.
4. Ємець О. В. Стилiстичнi аспекти поетичностi прози / О. В. Ємець // Гуманiтарна освiта в технiчних вищих навчальних закладах. – К. : ІВЦ Держкомстату України. – 2006. – Вип.12. – С. 215–223.
5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Mukarzhovskii Ya. Literaturnyi i poeticheskii yazyk [The Literary and Poetical Language] / Ya. Mukarzhovskii // Prazhskii lingvisticheskii kruzhok [The Prager Linguistic Club] : [sbornik statei]. – M. : Progress, 1967. – S. 406–431.
2. Arnold I. V. Stilistika. Sovremennyyi angliiskii yazyk [Stylistics. The Modern English Language] / I. V. Arnold. – M. : Flinta : Nauka, 2004. – 384 s.
3. Riffater M. Kriterii stilisticheskogo analiza [Criteria for Stylistic Analysis] / M. Riffater // Novoe v zarubezhnoi lingvistike [The New in the Foreign Linguistics]. – M. : Progress, 1980. – Vyp. IX. Lingvostilistika. – S. 69–97.
4. Yemets' O. V. Stylistychni aspekty poetychnosti prozy [Stylistic Aspects of Prose Poetry] / O. V. Yemets' // Gumanitarna osvita v vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Humanitarian Education at Higher Educational Institutions]. – K. : IVTs Derzhkomstatu Ukrainy. – 2006. – Vyp. 12. – S. 215–223.
5. Selivanova O. O. Lingvistychna entsyklopediia [Linguistic Encyclopedia] / O. O. Selivanova. – Poltava : Dovkillia-K, 2011. – 844 s.

Матеріал надійшов до редакції 26.01. 2012 р.

Емец А. В. Стилистическая конвергенция в художественном тексте: прагматический и концептуальный аспекты.

Статья посвящена исследованию типов стилистической конвергенции в прозаических и поэтических текстах британских и американских писателей. Особое внимание обращается на конвергенции в детективных и научно-фантастических произведениях современных авторов. Основными типами конвергенции в прозе являются тропеико-фонетическая и тропеико-синтаксическая. Отмечено, что конвергенции придают прозе поэтичность, а их компоненты чаще всего имеют концептуальный характер. Рассмотрены особенности передачи конвергенции в переводе поэзии.

Yemets' O. V. The Stylistic Convergence in the Fiction Text: the Pragmatic and Conceptual Aspects.

The article is devoted to the investigation of stylistic convergence types in prose and poetical texts of the British and American writers. The special attention is paid to the stylistic convergences in the detective and science fiction texts by A. Christie, F. Forsyth, R. Bradbury. The major types of convergence are tropeic-phonetical and tropeic-syntactical. It is discovered that convergences give poetry to the prose and their components have particularly the conceptual character. The peculiarities of rendering convergences in poetry are considered, including the use of compensation and some change of the poetical matter.